

Nieuwe kleurslagen bij Belgische rassen

Tekst: Bert Driessen

Je hebt ze misschien wel eens op een editie van de Spiegel van de Fokkerij in Nederland of in België gezien, die blauwgebande Brakels, Zottegemse hoenders en Hoen van de Zwalmvallei. Na jaren van kweken is dit het eerste artikel over deze unieke nieuwe kleurslag bij deze Belgische (sub)rassen.

Nieuwe variëteiten

Onze kleindierliefhebberij is een komen en gaan van kleurslagen en rassen. Kortom, er zit al eeuwen evolutie in. Vergelijk maar eens oude foto's van kippenrassen van 1900 en 100 jaar later. Soms zijn er nog weinig gelijkenissen! Het is betreurenswaardig om te moeten vaststellen dat bepaalde rassen uitsterven en de genetische diversiteit steeds kleiner wordt. Over het belang om oude rassen in stand te houden is geen discussie, wel over het te conserveren type en de conserveringsmethode. De ene wil ze in stand houden zoals ze oorspronkelijk waren, de andere wil een ras een eigentijds jasje geven door ze aan te passen aan de noden van de tijd door bijvoorbeeld de productie (i.e. groei,

Goud blauwgebande Brakelhaan. (Foto: Hans Ringnalda)

Een zeer mooie goud blauwgebande Brakelhen met een goed type. De staarttekening kan evenwel nog meer geband. (Foto: Hans Ringnalda)

gewicht, vruchtbaarheid...) te verhogen of een ander kleurtje te geven. Denk daarbij concreet aan de introductie van de kleuren parelgrijs, khaki of chocolade bij hobbypluimvee. Vooral de introductie van 'nieuwe' kleurslagen bij eeuwenoude rassen roept nogal wat weerstand op. Vaak omwille van het argument dat het in stand houden van historische rassen op zich al een zeer moeilijke opdracht is. In de 19de eeuw waren diverse rassen een mengelmoes van kleuren en types, waarbij slechts enkele al dan niet doelgericht werden geselecteerd. Met andere woorden creatie is niets nieuws, maar een continu evoluerend fenomeen. Het introduceren van een nieuwe kleurslag, namelijk goud blauwgeband, is namelijk bedoeld om de (goudkleurige) Brakel aan populariteit te doen winnen. De goudzwartgebande Brakel kent in tegenstelling tot de zilverswartgebande Brakel de afgelopen jaren een marginaal bestaan. Misschien kan een goud blauwgebande variëteit de animo om goudkleurige Brakels te kweken, vergroten of tenminste de populatie goudkleurige Brakels stabiliseren.

Voorgeschiedenis

In 1989 had ik op de Europese wedstrijd in Flanders Expo in Gent voor de eerste maal

zwarte Brakels van M. Vandenbroeck gezien. Na telefonische informatie bij deze kweker, heb ik enkele weken later een koppel zwarte Brakels gekocht. Dat was voor mij het begin van de kweek van eenkleurige Brakels. Eenkleurige Brakels? Jawel! Brakels staan voornamelijk gekend om de gebande variëteit en dan vooral de zilver zwartgebande variëteit, maar eenkleurige witte, zwarte en blauwe zijn sinds jaar en dag in België officieel erkend. In de jaren negentig bracht de voorzitter van de 'Speciaalclub voor het Brakelhoen' Peter Golsteyn bij een terugreis uit Spanje enkele blauwe Bresses uit Frankrijk mee om de eenkleurige blauwe variëteit van de Brakel terug leven in te blazen. Na jaren kruisen met zwarte Brakels hebben we de blauwe Brakel terug in België geïntroduceerd. In de jaren '90 werden blauwe en zwarte Brakels op diverse tentoonstellingen geshowd. Vaak vielen de predikaten tegen. Soms omdat de kwaliteit van de dieren onvoldoende was, maar vaak omdat eenkleurige Brakels bij de keurders onbekend en dus ook onbemind waren. De animo om deze kleurslag te blijven kweken, zakte bij mij van jaar tot jaar, maar bleef (gelukkig) toch op een laag pitje branden. Langzaam rijpte de idee om de blauwe kleur met de goudzwartgebande Brakel te

*Goud blauwgebande Brakelkuikens.
(Foto: Bert Driessen)*

gen ofwel zwart (50%) ofwel blauw (50%) zijn. Door telkens een dier uit de originele (zwarte) stam aan een blauwe nakomeling te koppelen, wordt generatie na generatie de kwaliteit van de blauwe dieren verbeterd zodat ze uiteindelijk dezelfde rastypische eigenschappen als de zwarte bezitten.

dierendagen werden de eerste dieren gepresenteerd en jawel er waren bemoedigende woorden. Na jaren kweken kan er worden gesteld dat de blauwe banding behoorlijk stabiel verder erft. Steeds werd er doelbewust blauwgeband met zwartgeband gekruist. In 2005 werd doelbewust blauwgeband aan blauwgeband gepaard om de vuilwitgebande nakomelingen te bestuderen. Goudwitgebande Brakels zijn in België al jaar en dag erkend en bekend. In tegenstelling tot vuilwit berust bij de goudwitgebande Brakels de witte banding op een dominant gen. De vuilwitgebande nakomelingen in 2005 hadden te weinig banding op de borst en de banding was in het algemeen minder scherp dan de huidige goudwitgebande Brakels, maar door gedreven selectie kan dit euvel worden weggevoerd. Bovendien is het evident dat vuilwitgebande Brakels kleurspatten vertonen. Ook dit kan mits doorgedreven selectie worden verminderd zodat er in principe geen fenotypisch onderscheid tussen een goudvuilwitgebande en goudwitgebande Brakel mogelijk is. De introductie van de blauwe banding is in België nieuw. In het buitenland bestaan er wel rassen die een blauwe pelling vertonen, maar een blauwe banding wordt nergens anders beschreven. Voor

Een mooi gebouwde Brakelhen met een sprekende, goud blauwe bandtekening. Jammer van de vorktand. (Foto: Sigrid van Dort)

Een detail van de vleugels van een goud blauwgebande Brakelhen. (Foto: Sigrid van Dort)

De rugtekening van een goud blauwgebande Brakelhen. (Foto: Sigrid van Dort)

combineren. Toen twee doorwinterde Brakelkwekers, met name Jan Schaareman en Jos Swennen, het idee ondersteunden dat een blauwgebande variëteit ongetwijfeld meer succes zou hebben dan een volledig blauwe kleurslag was het besluit om te beginnen aan de creatie vlug genomen.

Introductie blauwe kleurslag

Niets is gemakkelijker dan het inbrengen van een 'nieuwe' genetische factor die berust op dominante of intermediaire vererving. Bij inkruising van een dominante factor of intermediaire factor, vertonen de F1-nakomelingen in respectievelijk 100 en 50 procent van de gevallen het ingebrachte kenmerk. Blauw berust op intermediaire vererving. Dat betekent dat tussen een kruising van een fokzuiver zwart en blauw dier de F1-nakomelin-

Goud blauwgebande Brakel

Een blauwe Brakelhen werd aan een goudzwartgebande Brakelhaan gekoppeld. Van banding was er bij deze nakomelingen totaal geen sprake. De dieren waren ofwel zwart ofwel blauw met een bruine aanslag in de veren. Uit een beperkt aantal nakomelingen van deze kruising hield ik 1 hen met de factor blauw over. Deze nakomeling weer aan een goudzwartgebande Brakelhaan gepaard (dit procédé werd jaar na jaar uitgevoerd). Dit resulteerde in dieren die overwegend blauw of zwart waren. In de derde generatie vertoonden enkele dieren een rudimentaire blauwe banding. Enkele van deze hennen werden weer aan een goudzwartgebande Brakelhaan gepaard. Ditmaal werden er een massa nakomelingen gekweekt om zowel op kleur als op type te kunnen selecteren. Op jong-

de ontwikkeling van de blauwe banding bij Brakels, had een ras met een blauwe pelling ook aan de basis kunnen liggen, maar om niet te zeer te moeten selecteren op type werd een ras met gelijkaardig type geopteerd.

Het was bijna vanzelfsprekend om een zilverblauwgebande variëteit te ontwikkelen. In 2006 werd een goud blauwgebande Brakel aan 2 zilverzwartgebande Brakelhennen gepaard. Bij de nakomelingen zaten enkele mooie zilverblauwgebande dieren.

Goud blauwgeband Zottegems hoen

Toen de Brakel in het begin van de 20ste eeuw furore maakte, wilden andere buurgemeenten niet achterblijven en creëerden hun eigen (sub)ras. Zottegem ligt 10 km van Brakel en 30 km van Gent. Het Zottegems hoen of de Zwartkopbrakel lijkt

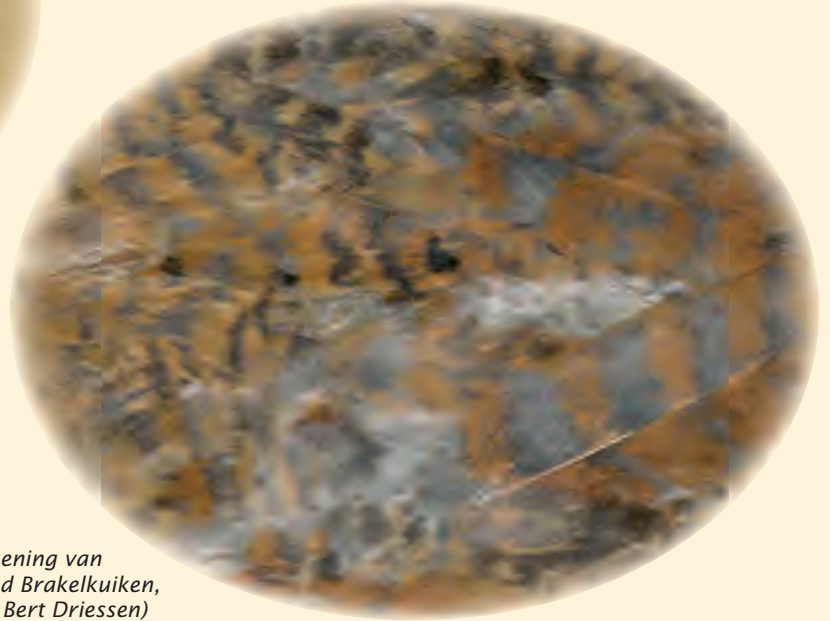
*Goud blauwgeband
Brakelkuiken, haan,
6 weken.
(Foto: Bert Driessen)*

op de gewone Brakel, maar toch zijn er wel enkele beduidende verschillen. De borsttekening van het Zottegemse hoen is licht gebogen en lijkt iets op een hoefijzer. De Zottegemse hen heeft een zwarte kop (moorkop). Enkel jonge hanen vertonen de zwarte kopkleur, volwassen hanen niet. In tegenstelling tot de Brakels zijn de oortoefjes van alle Zottegemse dieren grijs-zwart.

In september 1902 werd in Zottegem een tentoonstelling gehouden waar maar liefst 41 Zottegemse hoenders ingeschreven werden, een aantal waarvan we nu enkel kunnen dromen. Begin jaren zeventig van vorige eeuw kwam de Brakel terug in de belangstelling. Helaas heeft de zwartkop van deze belangstelling geen graantje kunnen meepikken. Eind jaren tachtig was deze variëteit zo goed als uitgestorven. Een beperkt aantal dieren werd nog gevonden in de buurt van Zottegem. Daar kwamen nog enkele goede zilverkleurige dieren voor, maar van de goudkleurige zwartkoppen waren nog maar 1 haan en enkele hennen over. Met deze dieren werd door de leden van de "Vereniging voor het Behoud van Belgische Zeldzame Huisdierrassen" (nu "Steunpunt Levend

*Een Zottegemse hen met een nog niet vallende kam. De staart is genepen. De kop is donker gekleurd waardoor de andere benaming van de Zottegemse hoenders, namelijk zwartkopbrakel, ook hier van toepassing is.
(Foto: Hans Ringnalda)*

*Detail van de flanktekening van
een goud blauwgeband Brakelkuiken,
haan, 6 weken. (Foto: Bert Driessen)*

Erfgoed" genoemd) gekweekt. Zo kwam er toch een lichte verbetering in het behoud van het Zottegemse hoen, maar toch treft men dit ras zeer zelden op tentoonstellingen aan. Zottegemse hoenders zijn in België erkend in 2 kleurvariëteiten, namelijk zilver en goud. In 2003 werd een goud blauwgebande Brakelhaan aan een goudzwartgebande Zottegemse hen gepaard. Bij de nakomelingen zaten zowel Brakels als Zottegemse hoenders, zowel goudzwart- als goud blauwgeband. Bij goud blauwgebande Zottegemse hoenders was in tegenstelling tot de blauwe banding de kleur van de hals erg donker, zo goed als zwart. En daarmee doet deze nieuwe variëteit de term 'zwartkopbrakel' alle eer aan.

Goud koekoekblauwgeband hoen van de Zwalmvallei

Na WO I begon de intussen wereldvermaarde geneticus Punnett met het omzetten van zijn theoretische kennis in praktijkexperimenten met pluimvee. In 1930 publiceerden de Amerikaanse onderzoekers Punnett en Pease 'Genetic Studies in Poultry VIII - On a case of sex-linkage within a breed' in Journal of Genetics. Met andere woorden, de experimenten hadden het eerste zelfsexend ras voortgebracht, waaraan de naam Cambar werd gegeven. De benaming Cambar is afgeleid uit Campine en barred. Campine (Kempische) is een algemeen gebruikte benaming in Angelsaksische landen voor de Brakel, of liever een look-a-like daarvan, en barred betekent gestreept. Het bleek dat door de combinatie van de koekoekfactor (kopvlek bij ééndagskuikens) met een kleurslag met bruine kuikendons, de donskleur van de haantjes veel bleker is dan die van de hennetjes. Zodat men het geslacht van de pasuitgekijpte kui-

kens zeer eenvoudig kan erkennen, ook wel bekend onder de term scheikuikenfok. De Cambar is nooit populair geworden omdat sommige Japanners op dat moment (én daarna) vaardigheden bezaten om ééndagskuikens van veel productievere rassen, onder andere de witte Leghorn, met een juistheid van 95% te seksen.

De Cambar is nooit een erkend ras geworden. Vandaar de idee van Brakelliefhebber Frans Okerman uit het Oost-Vlaamse Brakel om het experiment nog eens over te doen. In de jaren '90 van vorige eeuw werd vertrokken van een combinatie van goudbrakelhennen met enerzijds een Duitse Koekoekhaan en anderzijds met een Vlaamse Koekoekhaan. In 1998 werd het ras in België voor de eerste maal ter erkenning voorgebracht en in 2002 definitief erkend. Het hoen van de Zwalmvallei heeft een complex tekeningpatroon waarbij de bandtekening en de gouden kleur van de Brakel voorkomt in combinatie met koekoek. De koekoekfactor is een geslachtsgebonden gen dat ervoor zorgt dat de veer een opeenvolging van donkere en lichtere onregelmatige banden vertoont. De onderliggende tekening, namelijk de bandtekening, staat echter compleet los van de bovenliggende koekoektekening. Er is slechts één kleurslag officieel erkend, namelijk goudkoekoekgeband. Door de aanwezigheid van de koekoekfactor ontbreekt de karakteristieke donkere pigmentatie van de goudbrakel echter: de oogkleur is oranjerood en de loopbenen zijn witroze. Verder zijn type en bouw gelijkaardig aan die van een Brakel. Hoewel het nieuwe ras ontstaan is in de gemeente Brakel en het "Brakelgehalte" in zijn bloed zeer hoog is, werd beslist om deze nieuwe "kleurslag" geen Brakel te noemen. De rastypische blauwe poten en donkere ogen die men zelfs bij de witte Brakel terugvindt, waren immers afwezig. Om alle verwarring te vermijden werd dan gekozen voor de welluidende benaming Hoen van de Zwalmvallei, naar het riviertje de Zwalm wiens vallei zich uitstrekt over de gemeenten Zwalm, Brakel en een gedeelte van Zottegem.

Gezien de zeer sterke connectie met de Brakel zou het vrij eenvoudig zijn om een goudkoekoekblauwgebanded haan van de Zwalmvallei te creëren. Om dat idee gestalte te geven, koppelde ik in 2006 een haan van het hoen van de Zwalmvallei aan een goudblauwgebandede Brakelhen. Naast enkele goudkoekoek(zwart)gebandede hennen zaten er enkele goudkoekoekblauwgebandede hennen van de Zwalmvallei, fokzuiver voor de factor koekoek, tussen de nakomelingen. De hanen waren heterozygoot voor de koekoekfactor waardoor ze geen koekoektekening in hun verenkleed vertoonden. In 2007 werden twee goudkoekoekblauwgebandede hennen van de Zwalmvallei gekoppeld aan een goudkoekoek(zwart)gebandede haan van het Hoen van de Zwalmvallei. En voilà, in 2007 waren bij de nakomelingen zowel vrouwelijke als mannelijke dieren met een goudkoekoekblauwgebandede kleur/tekening. Voor de instandhouding van het Hoen van de Zwalmvallei bevindt men zich ondanks de kleine aantallen van dit ras in een 'luxesituatie'. Omdat

Van boven naar onder de veren van: zilverblauwgebanded, goud(zwart)gebanded, goudkoekoekblauwgebanded en goudkoekoek(zwart)gebanded. Bij de goudkoekoekgebandede veertjes zie je vage, lichtere dwarsbanden die door de koekoekfactor worden veroorzaakt. (Foto: Bert Driessen)

Zilverblauwgebandede haan. De tekening kan nog veel strakker, maar het is dan ook een kleur in het embryonale ontwikkelingsstadium. Het dier is een F1-kruising tussen een Brakel en het hoen van de Zwalmvallei, vandaar de lichte oog- en pootkleur. (Foto: Bert Driessen)

Hoën van de Zwalmvallei, hen, goudkoekoekblauwgebanded. (foto Hans Ringnalda)

steeds kan worden terugvallen op het basisras, namelijk de Brakel, zijn er slechts weinig dieren van het Hoën van het Zwalmvallei nodig, en dan liefst hanen. Intelt en bloedverversing zijn daardoor niet aan de orde. Bovendien kan het type en de bouw op korte tijd worden verbeterd mits men natuurlijk beschikt over een goede stam Brakels.

Besluit

Wanneer eenmaal een nieuwe kleurslag is gecreëerd, is die eenvoudig naar allerlei aanverwante (sub)rassen over te brengen. De blauwgebandede variëteit is niet officieel erkend. Of het ooit zo ver zal komen en of er enig animo voor deze kleurslag zal ontstaan, zal de toekomst uitwijzen. Creatie wil niet zeggen dat je elke kruising als nieuwe kleur of ras moet erkennen. Er mag best geëist worden dat de nieuwe creatie fokzuiver, enkele jaren doorgefokt en originaliteit bezit...

Een detail van de vleugeltekening van een oudere haan van het hoën van de Zwalmvallei. (Foto: Bert Driessen)

Voorraanzicht van een oudere haan van het hoën van de Zwalmvallei. Bemerkt de duidelijke koekoektekening in de hals, die bij een Brakel niet aanwezig is. (Foto: Bert Driessen)

Pelling

Het patroon bestaat uit drie tot vijf vlekken aan weerszijden van de veerschacht. Volgens sommigen is de aanduiding 'pellen' ontleend aan een vroeger gebruikte vaatdoek met een soortgelijk stipjespatroon. De pellen moeten dan ovaal zijn, met regelmatige tussenruimtes die even groot zijn als de pellen zelf en ze moeten vrijliggen - ze mogen de buitenkant van de veer en de veerschacht niet raken. Bij Friese hoenders heeft de peltekening vanwege de ovale stippen wat weg van een korenaar en dit is dan ook de reden dat in het Fries over weiten (Fries voor tarwe) gesproken wordt. De Hollandse hoenders hebben een streepjesvormige peltekening en vormen qua patroon een soort tussenvorm tussen het patroon van de Friese hoenders en de Brakels.

Banding

Bij het bandingspatroon lopen er strakke banden dwars over de veer. De Brakel is een ras met dergelijk typisch patroon waarbij gouden, witte, citroenkleurige banden met brede zwarte of witte banden worden afgewisseld. Banding is genetisch gerelateerd aan pelling en niet aan streping (zoals bij Plymouth Rocks).